

NEDEKINGŪJŲ KARALYSTĖ¹. OIKOS IR GAMTA TECHNIKOS AMŽIUJE

Gianluca Cuzzo

Turino universiteto

Filosofijos ir edukologijos katedra

Via S. Ottavio 20, 10124 Turinas, Italija

El. paštas: gianluca.cuzzo@unito.it

Pasitelkęs techniką, žmogus transformavo patį save į milžinišką išbadėjusią ryklę, nepasotinamą būtybę, kurios šturpą keliantis vaizdinys tarsi paspruko iš Peterio Bruegelio fantazijų. Šio vartotojiško godumo pasekmė – sąvartynu po atviru dangumi paverstas mus supantis pasaulis, gimdantis naujus košmarus, kurių veikėjai – „žiurkės ir paranoja“. Žmogų, redukuotą iki paprasčiausio vartotojo, apibūdina vampyriškas jo elgesys su jau ir taip nualintos planetos ištekliais. Toks žmogus – parazituojanči būtybė, pasaulio netekęs našlaitis, paskyręs save visų natūra naturans gėrybių grobimui. Kai kurie meniniai atvaizdai, pradedant Michelangelo Bounarroti ir baigiant Casparo Davido Friedricho kūriniais, gali būti suprantami kaip pamoka, aiškinanti harmoningo santykio su pasauliu pagrindus, padedanti išvengti Ikaro, ekscentriškojo homo economicus pirtako, beprotybės. Kol ne vėlu, privalome kuo skubiau susirūpinti mūsų bendrais, Didžiajai Būčiai priklausančiais, namais. Laiko liko nedaug. Mūsų atliekų pripildytos erdvės harmonija negrįžtamai pažeista.

Pagrindiniai žodžiai: gamta, grožis, pasaulis, vaizdinys, Leonardo da Vinci, pažinimas, vartotojiškumas, Güntheris Andersas, Hansas Blumenbergas, Jeanas Baudrillard'as.

Destrukcijos prarajos

Pasitelkdamas keletą vaizdinių, reprezentuojančių gamtą ir mūsų santykį su pasauliu, noriu bendrais bruožais papasakoti Vakarų mąstymo istoriją. Atvaizdai, kuriuos ruošiuosi čia aptarti, – autoriniai ir ne – patys įvairiausi, priklauso Michelangelo, Leonardo da Vinci, taip pat

nežinomam autoriui, kuris sukūrė etiketę šampūnui, žadančiam „prisikėlimo efektą“ ir labai tiksliai iliustruojančiam mūsų buvimą šiuolaikiniame vartotojiškame pasaulyje. Mąstymo istorijos kelias, į kurį noriu atkreipti dėmesį, viena vertus, veda į progresą, technologines manipuliacijas ir ekologinę katastrofą, o kita vertus – į naują tikrovės atkerėjimą, pavaldų neišrankaus vartotojiškumo procesui, ir naująją sekuliarią mitologiją, kurios rezultatas – šiems laikams būdingas valdymas be dėkingumo (tuo vadovaujasi išlaidavimu besiremiančios ekonomikos subjektas). Mano apmąstymai remiasi gamtos interpretacijų metamorfoze bei daugeliu žmogaus ir gamtos santykio moduliacijų, nuo kurių atsispyrus išryškėja (lyg vandens ženklai popieriuje) poreikis

¹ Itališkas teksto pavadinimas – „Il Regno senza Grazia“. Ši išraiška tekste pasikartoja ne kartą. Žodis „regno“ verčiamas kaip „karalystė“, „valdymas“, „viešpatavimas“, o terminas „grazia“ gali reikšti ir „dėkingumą“, ir „malonę“. Atsižvelgiant į kontekstą, „il regno senza grazie“ verčiamas kaip „nedėkingųjų karalystė“, „valdymas be dėkingumo“ arba „viešpatavimas be malonės“ (vertėjos pastaba).

užklausti apie Vakarų mąstymo tapatumą atliepiančio intensyvumo įvairovę – nihilizmą (šis terminas čia turėtų būti suprantamas apmąstant ir jo santykį su materialumu; kitame savo tekste šį aspektą apibrėžiau kaip mūsų rūšiai būdingą praktinę nuostatą, iš kurios kyla „gyvybės kaip tokios žudymo“ principas).

Taigi, žmogiškojo *humus* neigimas (neigimas pojūčių, juslumo, kūniškumo, gamtiškumo), būdingas blogiausiai iš visų įmanomų pasaulių. Neigimas Didžiosios Būties, organiškai apimančios gyvosios ir negyvosios gamtos visumą: fauną, florą ir kitas būties apraiškas, su kuriomis mus sieja bendras likimas (gyvenimas ir mirtis), tai – pasaulio pabaigą apibrėžiantis momentas. Šis natūralus ir todėl bendras likimas, šiandien atmetamas ir paneigiamas, Edgardo Morino žodžiais, tai – pirmapradis buvimas, kuriame kiekviena mintis ir kiekvienas veiksmas grįžta, kad generuotų kiekvieno mūsų gesto kilmę, paslėptą nuo mūsų, telkiančią savyje gilesnę prasmę (Morin 2011). Kiekvieno veiksmo prasmė šiuo atveju priklauso ne nuo egzaltuotos istoriškumo traktuotės, išitvirtinusios *securus* gyvenimo centre, palaikančios ir ginančios prometėjiškus nukrypimus, kuriuos diktuoja žmogiški kliedesiai apie visagalybę. Prisiminus Martiną Heideggerį, čia kalbama apie visa apimančią jungtį tarp dangaus ir žemės, dievų ir mirtingųjų, vadinamojo *Geviert* konsteliacijoje, apie nekintančią ir stabilią vienovę, buvimą kurioje galima prilyginti pirmapradei bet kokio buvimo matricai.

Progresas, kurio dominavimas pasaulyje nesutinka pasipriešinimo, šiandien atsiskleidžia daugiausia nerimo keliančiais savo bruožais – pradedant ekologinės katastrofos

rizika, baigiant strategijomis, turinčiomis užkirsti kelią galimai *finis mundi*, sykiu apmąstant įmanomo paradoksalus epilogo, remiantis Güntheriu Andersu – „pasaulio be žmogaus“, šoką. Pirmą kartą žmonijos istorijoje šiandien iš tiesų galime įsivaizduoti pasaulį, išgyvenusį žmogaus holokaustą – matematiniai modeliai jau kuris laikas galėjo numatyti šį postžmogišką scenarijų, o filosofija ir grožinė literatūra pajėgė vien prisiliesti prie šio nebylaus ir trikdančio vaizdinio, kurio jokia plunksna neaprašytų tiksliau nei neseniai tai padarė Cormacas McCarthy savo sukrečiančiame romane *Kelias*: „Šaltis ir tyła. Velionio pasaulio plėnys, šaltų, laikinų vėjų pirmyn atgal nešiojamos po tuštumą“ (McCarthy 2008: 13), „autistiški tamsa ir šaltis“, paverčiantys peizažą panašiu į „atvirą kapą Paskutinio teismo dieną kokiame nors apokaliptiniame paveiksle“; pasimetę žmonės, atrodantys lyg būtų ištrūkę iš koncentracijos stovyklos, primenantys „elgetaujančius vienuolius, išsiūstus prašyti išmaldos“, tarp nykstančių šešėlių, priklausančių kitoms žmogiškosioms būtybėms; „visur aplinkui – krūvos šiukšlių“, žemė padengta melsvomis ir pilkšvomis dėmėmis; šlapių pelenų debesys, atliekos ir šiukšlės – paskutiniai žmogiškosios gyvybės ženklai mirštančiame pasaulyje, apgyvendintame vien klaidžiojančių esybių, „kur viskas negyva iki pat šaknų“: likučiai tikrovės, kurios paskutiniai buvimo ženklai nyksta į niekur, „išsinešdami su savimi visą rūšies kategoriją“ – prisiminimą ir netgi žodį, galėjusį apibrėžti objektą taip, kad šis būtų vadinamas ir pamenamas (McCarthy 2007).

Progreso reiškinių ir jam būdingus dvi-prasmiskumą bei fatališkumą puikiai aprašo rabiniškoji Golemo legenda, pasakojanti

apie antropomorfinę būtybę, kuri tapusi tokia didelė, kad ištrūkusi iš savo kūrėjo kontrolės, apie *monstrum*, pradėjusį veikti autonomiškai ir nevaldomai, o galiausiai atsidavusį grynai, nekontroliuojamai prievartai bei destrukcijai (Maffesoli 2012: 38–39). Šis hebrajiškas mitas labai artimas puikiam gotikiniam Mary Shelley pasakojimui, kuriame autonominė pusiau sąmoninga būtybė, sukurta daktaro Frankenšteino, – demiurgija ir galvanizacija pagrįstų chirurginių eksperimentų padarinys – galiausiai tampa tuo visiems žinomu kraują stingdančiu pabaisa, kuris nutraukė beprasmišką ir ekscentrišką savęs valdymą, priversdamas kapituliuoti bejėgiu tapusį jį sukūrusį tėvą. Kita vertus, sykiu tai ir *Doppelgänger* baigtis, nes veidrodinis persekiojamojo atvaizdas prilyginamas archetipo mirčiai, kaip puikiausiai parodoma neabejotinai faustiškoje parabolėje, pavaizduotoje filme *Der Student von Prag* (genialiam vokiškojo ekspresionizmo pavyzdyje, 1913 metais sukurtame danų režisieriaus Stellano Rye).

Aptariant techninės žmogaus veiklos kilmę, verta prisiminti išpūdingąją Michelangelo freską *Adomo sukūrimas* (1511), kurią galime pamatyti Siksto koplyčioje: šiame atvaizde sukoncentruota iš tiesų ilga istorija, įsisavinimo momentas – *Umsetzung* (vok. *pakeitimas*), kaip pasakytų Hansas Blumenbergas – prasidedantis Dievo piršto judesiu (nuo *fiat lux*, visų dalykų ištakų, iki Herodoto „*digitus Dei est hic*“) ir besitiesiantis link praktinę funkciją turėsiančios atlikti *homo faber* rankos, tai yra aprėpiantis pasakojimą nuo sukūrimo *ex nihilo* iki žmogiškojo pasaulio konstravimo – žvelgiant iš istoriškumo perspektyvos, tai būtų netobulos gamtos atvedimas prie

numanomo rezultato, tiksliau, prie *ontologinio niekio*. Modernioji technika, *digitus Dei* pratęsimas, realybės konstravimo principą privedė iki kraštutinumo – prievartos prieš bet kokią kitybės formą, ekologinės prievartos, iki nihilistinio *praxis* moduso, įkūnijančio paskutinę apokaliptinę *pasidaryk pats* versiją – mes patys, bendrų gyvenimo pagrindų vartotojai, vieninteliai atsakingi už tai, kad atsidūrėme ties ekologine katastrofa ir mirties rizika.

Michelangelo freska pasižymi tuo, kad čia galime pamatyti atvaizde koncentruotą gesto ontoteologinės teorijos kilmę, kuri, kaip pasakytų Karlas Lowithas, išvedama iš krikščioniškojo kreacionizmo ir voliuntarizmo. Argi Fausto, *Tätigkeit* ir *Tathandlung* herojaus, pasak kurio „pradžioje buvo veiksmas“ (nėra abejonių, čia perfrazuojami Jono evangelijos žodžiai „pradžioje buvo žodis“...), vardas išvertus iš vokiečių kalbos nereiškia kumštis? Argi ranka nėra kiekvieno iš mūsų santykio su pasauliu ir su artimu mediumas? Dirbti pasaul(yje)(i), siekiant gyvenime išsilaikyti išvengiant natūraliai kylančios rizikos, jau tapo manipuliacijos forma, transformuojančia gamtos dalykus į dirbinius (lot. *manu factum*, žmogiškosios rankos atlikto *opus* prasme), į tikrovę, kurioje viskas paranku ir perdaryta pagal rankos ir baigtinio jos gebėjimo matmenį: „*Faust greift mit der Hand die Welt fest*“, jis įšviešpatauja pasaulį, nustatydamas savo tvarką ir šiuo būdu išsilaikydamas savo stiprybėje (*festhalten*), tiesdamas *rankas* į priekį, atremdamas visus netikėtumus, paversdamas juos jam naudingų įvykių režimu, užsmaugiančiu trūkčiojantį pasaulio kvėpavimą (jūros, primena Leonardas da Vinci, – tai dvasinio gamtos gyvenimo manifestacija; sutrūkinėjusi žemės paviršiaus

danga (karstiniai reiškiniai) – tai vidiniai Žemės kraujotakos aparato kraujavimai; lavos išsiveržimai tolygūs gamtinės gyvybinės energijos pasireiškimui, analogiškai žmogaus širdis susitraukdama ir išsiplėsdama šildo ir suteikia gyvybės galūnėms).

Formuojanti veikla yra gamtos ir mūsų pačių atžvilgiu vykstančio racionalizavimo bei piktnaudžiavimo jo struktūromis pamatas – mūsų, kaip gamtinių būtybių, apdovanotų pojūčiais, instinktais ir buvimu pasaulyje (nors ir siaubą keliančia prasme), teikiančiu peną mūsų veiksams, kurie, pasiekę savąjį istorinį *telos*, kas kartą grįžta į neveiklumo būseną kaip į savuosius *oikos*. Puikus Pieterio Bruegelio paveikslas *Landschaft mit dem Sturz von Ikarus* (1555–1568) gerai iliustruoja šį grįžimą į neveiklumo būseną, prieinamą per kiekvieno gesto nebylaus svetingumo matricą. Šis paveikslas puikiai kontrastuoja su Paulio Klee *Angelus Novus*, kuklia akvarele, patekusia į Walterio Benjamino teksto *Istorijos sampratos tezė* centrą. Išskirtiniu gyvumu pasižymintis Bruegelio paveikslas, mano nuomone, disponuoja hermeneutiniu šifru, leidžiančiu atskleisti naują elgesį tikrovės atžvilgiu, – naują etiką ir naują atsakomybę pasaulio bei gresiančios šio pasaulio redukcijos į vargiai tarpusavyje besisiejančius fragmentus atžvilgiu. Karlo Löwitho (analizavusio šį Bruegelio darbą savo tekste, reikšmingu pavadinimu *Das Verhängnis des Fortschritts*, 1963) nuomone, atvaizde galima išvelgti reprezentaciją tuštybės, kuri yra pasekmė žmogiškosios pretenzijos į progresą ir išsilaisvinimą nuo cikliškų gamtinio kosmoso *revolutiones*. Kiekvienas istorinis žmogaus veiksmas, rašo Löwithas (ir čia galima matyti, kaip giliai jis buvo paveiktas zen mąstymo), išnyksta buvimo totalybėje,

lygiai kaip Ikaras, „kuris po savo skrydžio iš dangaus panyra jūroje ir tik viena jo koja dar matyti. Saulės nutviekstame horizonte plyti jūra, krante palinkęs žvejys, laukuose bandą gano piemuo, žemę dirba valstietis – lyg tarp dangaus ir žemės nieko nebūtų nutikę“ (Löwith 1985: 136).

Pasaulio pašalinimas, Didžiosios Būties namų išrovimas su šaknimis veda į svaigulį ir maniją (*delirio*), į tokį gyvenimą, kuris įkūnija *ex-sistere* tikraja to žodžio prasme, į gyvenimą, išeinantį už ribų įmanomo įsivaizduoti konteksto, net ir tokio, kuris galėtų svetingai sutikti visoki elgesį. Jei jį lyginsime su gyvenimu, kuriam pakanka ramaus sukimosi savo paties rate, *delirium* – tai pasileidimas greitkeliu, neturėjimas saiko nei mintyse, nei iš jų kylančiuose veiksmuose, gravitacinės tikrovės jėgos nepaisymas, santykio tarp aš ir ne-aš, vidaus ir išorės, dvasios ir kosmoso supainiojimas, galiausiai pasibaigiantis pasiklydimu abstrakčiuose skaičiuose ir apskaičiavimuose, generuojamuose iš savęs paties, performatyviuose ir procedūriniuose ženkluose, deja, žyminčiuose vien pasaulio netekusį našlaitiškumą.

Italų kalbos posakis „meter mano“ yra dviprasmiškas. Viena jo reikšmė – veikti kūrybiškai, kita – inicijuoti procesą, pakeisiantį gyvenamąją aplinką (vok. *die Umwelt*). Šis dviprasmiškumas labai reikšmingas: pakanka sukeisti žodžius vietomis ir „meter mano“ virsta „manomettere“, žodžiu, kuris reiškia veiksmą, susijusį su sąmoningu pasipriešinimu, prievarta (remiantis vokiečių kalbos daiktavardžio *Um-welt* etimologija, galima išvelgti sąsajas su „um“). Padrašinanti vizija apie žmogišką laiką spirale besisukančiame pasaulyje, kuriame veiksmas apsaugotas nuo bet kokio perviršio ir išvengiama iškrypėliško elgesio, grėsiančio

interpretavus pačius save pagal ekscentriško siekio užkariauti tikrovės begalybę matą. Čia verta prisiminti žodžius, nykštuko pasakomus Nietzsche's Zaratustrai, užvaldytam amžinojo sugrįžimo magijos: „Juk viskas, kas tiesa, meluoja. [...] Juk visos tiesos kreivos; o laikas pats – tai apskritimas“ (Nyčė 1991: 155), bet kuris savo tiesumu įsitikinęs dalykas, galima teigti, turėtų saugotis pasaulio ir tariamai pelnyto poilsio savo teisme. Tačiau tuomet atsiminimas, neblėstantis jau nutikusių praeityje dalykų atsparumas taptų svarbesnis visokio ateities laukimo ir kiekvieno racionaliai konstruojamo projekto atžvilgiu. Kaip rašė Walteris Benjaminas, „tai atsiskleidžia tik ore, kuri įkvėpėme, žmonėse, su kuriais turėjome progos bendrauti, moteryse, galėjusiose mumis pasitikėti“ (Benjamin 2008: 23); kitaip sakant, laimė slypi *neįvykusiųose* mūsų buvimo praeities laike veiksmuose.

Liūdną *homo economicus* parabolę pavaizdavo Donas DeLillo savo *Kosmopolijoje* (2010 metais išleistame romane, kurio kinematografinę versiją pristatė Davidas Cronenbergas). Aukštosios finansų rinkos žaidėjų visagalybės kliedesyje, susiformavus įsitikinimui, kad pasaulis nuspėjamas ir jame galima viską apskaičiuoti iki menkiausių skaidulų, jaunasis milijonierius Erikas Packeris susiduria su savo paties atspindžiu degradavusioje ir supuvusioje žmonijoje. Išprievartauto ir nuskurdinto gamtinio pasaulio priešingybė – *humanitas* liekanos – rezultatas tos pačios finansinės veiklos, kuria užsiima Erikas („labai pavkaišęs Prometėjas“), galiausiai pastebi savo skurdumą ir menkystę, atsidūręs padėtyje *be pasaulio*. Eriko kliedesiuose pinigais įvertintos tikrovės vienetas jau ne japoniška jena, bet padvėsusį žiurkė, be paliovos išskylanti

paranojinėse jo vizijose. Persekiojamas beprasmiško šios naujos pūvančios monetos telkimosi po visą pasaulį išsibarsčiusiuose bankuose, Erikas norėtų grįžti į prarastąją tikrovę ir gyventi toliau kaip „klystantis gyvūnas nuniokotoje žemėje“ (Maffessoli 2012: 50). Tačiau vietoj galimybės dalyvauti pasaulyje (tarsi pagoniškose dioniziškose *Wiederverlobung*, anapus gėrio ir blogio – tikrovėje, kurią pranašavo Nietzsche) jis aptinka vien purvą ir šiukšles, o neišbrendamai į tai įklimpęs, patiria niekada nejaustą svaigulį. Pūvanti tikrovė, pulsuojanči po tvarkingu, *Gestell* pavaldžiu pasauliu, įtraukia jį į degradaciją, nusikaltimą prieš savo asmens sargybinių ir skatina ieškoti teroristo, siekiančio nužudyti jį patį... tačiau ne tam, kad užkirstų kelią šio planuojamam kriminaliniam veiksmui ir apsigintų, bet veikiau tam, kad, vedamas tobulai mazochistinio savižudybės instinkto, susinaikintų pats. Ekonominis planavimas ir gyvybės naikinimas (savižudybė), simbolinis pasaulio konstravimas „žmoغيškuoju mastu“ ir valia mirti, kotiravimas biržoje, kurios duomenys vizualizuojami 3D ekranuose prabangaus kadilako, tingiai judančio užkimštomis Niujorko arterijomis, ir fatališka nuodėmingo pasaulio degradacija, kitaip tariant, Descartes'as ir De Sadas – tai du vienas kitą papildantys to paties pasaulį pamiršusio *modus vivendi* veidai, gyvenimo būdas, apšėstas liguistos idėjos apie inertišką gamtą, kuria nuo pat pradžių iki pasaulio pabaigos galima disponuoti ir ją eikvoti; arba, kitais žodžiais, iki kol pasaulis *consummatum est*, ir neliks nieko daugiau ką praryti, išskyrus galimybę pasisotinti savo pačių burna, kaip vaizduojama pačiuose oniriškiausiųose Hieronimo Boscho darbuose: groteskiškos būtybės sudarytos vien iš galvos ir ryklės,

baigusios doroti pasmerktųjų kūnus, galiausiai pradeda būti pačios save (šiuo požiūriu reikšmingi išpūdingieji Boscho paveiksiai *Paskutinis teismas* (Viena, 1482–1504; Briugė, 1486).

Jei turėčiau pateikti paaiškinimą, kodėl, ignoruojant *oikos* išsaugojimą pagrindžiančius argumentus, rūšių išgyvenimas tampa neįmanomas, pasiūlyčiau (rizikuodamas pasirodyti senamadiškas) grožio temą – beprotiškas gamtos grožio cikvojimas anksčiau ar vėliau turėtų padaryti įtaką bent jau mūsų nuostatoms gamtinio kosmoso atžvilgiu, sukelti abejones dėl manipuluojančios, gėdingos ir savizudiškos nuolatinio prievartavimo veiklos, kurią vykdomė gamtos atžvilgiu.

Renesanso epocha šiuo požiūriu galėtų pasiūlyti gaires mūsų pasaulyje (kuriame gamtos grožis žengia į amžinybę, išlikdamas vien plastikiniuose mūsų laiko atvaizduose), kviesdama prisiminti kontempliatyvų elgesį, kupiną atjautos ir pagarbos. Kaip manė Leonardas da Vinci vienoje iš savo autobiografijos eilučių, kurią ne veltui citavo Hansas Blumenbergas, pasitelkdamas ją pavyzdžiu, nusakančiu modernaus gamtos tyrinėtojo elgesį kaip naująjį „teorinės *curiositas* reabilitavimą“ stebuklingo kosminio regionio „aukštyje, plotyje ir gilyje“ (Blumenberg 1992: 393–394). Šiame autobiografiniame prisiminime Leonardas su jam būdingais gražbylyste ir lyrizmu aprašo sublimuotą, o sykiu prieštarinę pobūdį savo gamtos tyrimų, kuriuose atradimo džiaugsmas dera su atsargumu ir pagarba žmogaus gyvenimui visą apimančioje ir apsaugančioje Motinoje Žemėje. Akivaizdu, kad Leonardo elgesį lemia išlaikoma pusiausvyra tarp nenugalimos *curiositas* – baimės, kurią kelia žemės glėbyje glūdinčios paslaptys, ir tarp ekstazės, apimančios *θαυμαστόν*

akivaizdoje. Kaip tik nuostaba, kurią sukelia ta paslaptinė tvarka, ir gimdo ypatingą bei išmintingą gebėjimą „žiūrėti vidun“ – į dalykų esmę, kiekviename natūraliame formavimesi išvelgiant galimybę pakreipti „žmogišką elgesį dieviškos kontempliacijos link“ (Leonardo da Vinci 1976: 65).

Vedamas godaus savo smalsumo, kilusio iš noro pamatyti didelę daugybę įvairialypių ir keistų formų, gamtos kūrybos dirbinių, klaidžiodamas tarp tamsių uolų, prisitartinau prie įėjimo į didelę olą. Sekundei sustojau prieš ją – apmiręs, nežinodamas, kas viduje, – susilenkęs per juosmenį, pavargusią ranką atrėmęs į kelią, dešiniąją pridengiau nuleistus akių vokus. Daug kartų lenkiausi tai ten, tai čia, norėdamas įžiūrėti, tačiau man trukdė gili tamsa, tyrojusi ten, viduje, ir prabuvus taip kurį laiką, staiga manyje prabudo du jausmai: baimė ir troškimas; baimė – gūdaus ir tamsaus urvo akivaizdoje; troškimas – pamatyti, ar nėra ten, gilumoje, kokio nors įstabaus dalyko (Leonardo da Vinci 1882: 1339).

Ši taikli dialektinė gamtos supratimo antinomija Leonardo kūryboje įgauna *moderanza* (it. nuosaikumo) prasmę, reiškiančią, kad niekuomet nereikia reikalauti iš savęs pernelyg daug, nereikia peržengti ribų (atminti: „tu [ne] privalai atsiduoti neviltį keliančiai melancholijai“ (Leonardo da Vinci 1952: 68), nertis iš kailio dėl neegzistuojančių ar neturinčių sprendimo problemų. Arogancija savo žinojimu įsitikinusiojo, kuris lyg erelis „dėl savo puikybės ir išdidumo nori valdyti ir engti visus kitus paukščius“, akimirksniu virsta pagiežingu *tristitia* gamtos atžvilgiu – būseną, kuri yra kaip tik priešinga orumo jausenai, papildančiai santūrumo ir nuosaikumo dorybes (jų taip pat turėtų laikytis gamtos

paslapčių tyrinėtojas, mokslininkas). Šios dorybės įkūnytos paveiksle (vienu metu ir santūriame, ir užburiančiame) *Dama su šermuonėliu* (1488–1490), kurio gyvūniškasis protagonistas keistajame Leonardo bestiariume verčiau rinksisis „mirti, nei susitepti“ (Leonardo da Vinci 1952: 62)², kaip tik ir atitinka tą didžiadvasiškumo sklidiną sielą, gebančią likti harmonijoje su aplinka.

Dar ir dabar, nors jau esame netekę Leonardo genialumui būdingų gebėjimų, gamta, paliesta *kairos* vėjo, pokyčius atnešusio vėjo Zefyro, pavaizduoto Sandro Botticelli nutapytame *Veneros gimime* (1482–1485), dar gali nusimesti tą savo kaukę, kuri žmogaus akyse paverčia ją tiesiog gamtiniais resursais. Tuo akimirksniu, apsaugotu nuo kompulsyvaus tikrovės alkio, gamta atsiskleidžia kaip pilnumas ir dėkingumas, kaip dovana, pirmąjį kartą (dar iki bet kokio virsmo, kaitos, naikinimo, manipuliacijos) siūlanti save kontempliacijai, – jos grožis gali ištrūkti iš prievartos, engimo ir aklo poreikių tenkinimo viešpatavimo. Nes grožiui nereikia jokios priežasties – jis neturi pagrindo, yra be pagrindo savyje ir sau, užbaigtas egzistencijos aktas, pateisinantis pats save. Priešingai nei tiesa, kurią protas skuba priskirti pažinimo sričiai (kaip toji, kuria jis jau disponuoja ir pažįsta), grožis, *resplendentia*, yra be pagrindo ir be priežasties, jis – nenuspėjamas *par excellence*.

Iki tiesos pažinimo, kaip rašo Francas Kafka savo *Aštuntadalio lapo formato sąsiuvinuose*, „egzistuoja tam tikra perėjimo

būseną. Kokia vaikiška laimė, kai, peržengę ją, pakylame aukščiau!“ (Kafka 1991: 53). Perėję šį kelią atrandame save laisvoje grožio karalystėje, esančioje už bet kokio pažinimo ribų, anapus bet kokios konceptualios priegios ir bet kokio prisiminimo.

Vien tik *graži* tiesa, kaip buvo įsitikinęs Marsilio Ficino, yra aukštesnė už diskursyvų mąstymą ir peržengia pretenziją disponuoti kažkuo. Vien kaip grožis, kaip „dieviškojo ornamento vaizdinys“, tiesa, padedama trijų dvasinių gebėjimų – mąstymo, regos ir klausos, – maitina mūsų tobulybės geismą, kuris siekia jos, atsiribojęs nuo troškimo ištirpti tame pačiame – tame, kas jam jau žinoma (Ficino 2003: 71). Šie gebėjimai atitinka tris pilnas gėrybių mūzas – Aglają, Eufrozinę ir Taliją, kurios, kaip pavaizdavo Botticelli savo paveiksle *Pavasaris* (1482), sukasi šokyje „lyg gerumo gėlės“ (Ficino 2003: 71), lydėdamos deivę, Giorgio Vasari žodžiais, – „Venera, apsupta gėles barstančių gracijų, skelbiančių pavasario atėjimą“ (Vasari 2000: 139).

Grožio, kviečiančio gyventi svetinguose ir viskuo aprūpinančiuose *oikos*, nušviesta tikrovė galėtų būti įsivaizduojama kaip buvimo *pilnatvė*. Pilnatvė čia vadinu tai, kas, kaip teigė Baruchas Spinoza, yra tikroji laimė (*summa Laetitia*), gimstanti pažinus tą būtiną tvarką, kuri, kaip *sub specie aeternitatis*, yra pati dieviškoji substancija. Čia turima mintyje tokia ontologinė dvasinio pasitenkinimo samprata, pagal kurią pažinimas kiekvieno mažo dalyko, kuris būtinai yra ir visos tvarkos manifestacija, sykiu traktuojamas kaip Dievo kontempliacija ir intelektualiai jo meilė – *amor Dei intellectualis*, besiskirianti nuo gilios *amor mundi*, kuri yra ne vien intelektualiai, bet ir prieraiši (Spinoza 2001: 325).

² Taip pat „šermuonėlis, būdamas nuosaikus, maitinasi tik vieną kartą dienoje ir verčiau jau atsiduoda į medžiotojų rankas, nei sprunka į purviną urvą, vengdamas išsipurvinti savo švelnumyną“ (Leonardo da Vinci 1952: 54).

Visa tai mūsų visuomenėje neegzistuoja ir negali egzistuoti dėl mūsų polinkio į prievartą ir destrukciją kiekvienos gamtinės duotybės atžvilgiu. Priešingos pasaulėžiūros susiformavimui trūksta pačių pamatinių prielaidų: tvirto pagrindo ir aiškios tvarkos, tokių savybių kaip kontempliacija ir kažkas panašaus į meilę, kuri būtų daugiau nei tiesiog materialus prisirišimas prie dalykų, galimų pakeisti kitais. Tai turėtų būti kažkas kita nei vien kaprizingas ir vulgarus godumas, labai panašus į *thanatos*, mirties ir viską griaušančios destrukcijos instinktą, kuriam skiriame pernelyg daug savo dėmesio. Čia jau net neverta užsiminti apie Dievą, kuris net ir pačiose drąsiausiose teogonijose negalėtų taip skubiai kaitalioti savo įvaizdžio, norėdamas prisitaikyti prie karštligiškų mūsų naujovių. Ten, kur karaliauja akimirksnis, o nestabilumas tampa istorinio tęstinumo skiriamuoju bruožu, autentiškam gėrio siekimui telieka slėptis. Vartotojiškame pasaulyje materialios gėrybės virsta gėrio parodija (gėriu, suvokiamu visuomet daugiskaita), siūloma pirkėjui, remiantis neaiškiu multiplikavimo principu (komercinis pasiūlymas 3 už 2 – akivaizdi šios gausybės logikos išraiška). Šios gėrybės skirtos vartojimui, kuris galėtų būti pavadintas visokios laimės, susijusios su intelektualiniu malonumu, priešingybe, net ir tuo atveju, jei tokią galimybę traktuosime tik virtualiai, vien kaip įsivaizduojamą kokio nors prasminio konteksto kontempliaciją. Šiame egzistencijos modelyje neišlieka nieko, kiekvieną kartą viskas pradedama nuo pradžių, atsikračius mnemozinių nuosėdų; kompulsyvus vartotojiško libido instinktas verčia mus ir vėl pradėti nuo nulio, keldamas isterinį jaudulį dėl naujovių ir senėjimo baimę, kuri užkerta kelią kiekvienai mūsų

geismo projekcijai, o milžinišku greičiu gausėjantys neišpildyti mūsų poreikiai vis labiau spaudžia mus, versdami atsisveikinti su jau nebeaktualiomis vartotojiškų troškimų, susijusių su materialia ir dvasine gerove, konfigūracijomis.

Profaniški prekių užkalbėjimai

Prekės, atsispindinčios apšviestose viso pasaulio parduotuvių vitrinose, įsikūrė slapčiausiose žmogaus mintyse, diktuojamos ritmą jo svajonėms apie laimę ir jo pasirinkimams, tačiau jų įtaka taip pat išsitęsia sąmoningame dienos gyvenime – kaip saldi mantra, jos lydi visus mūsų pasirinkimus ir sprendimus. Nelyg dvigalvė pabaisa, vienu metu neatpažinta mūsų šiandienės (ekonominės-socialinės-ekologiškos) *krisis* priežastis, o sykiu ir kaliausė, padedanti išblaškyti tuštumą, kurią paliko bulimiškas mūsų gamtos išteklių alkis, prekės nepaliauja tyčiotis iš pavojų, į kuriuos neišvengiamai žengia vartotojų civilizacija, – „undiniška pasaulio metamorfozė“ iš paskutinių jėgų dangsto savo nešvarumus ir baisybes (Anders 2007: 157). Beprasmiškas miškų kirtimas, gyvybės rūšių išnaikinimas, įveikus jas smogu, nafta užterštais vandenimis, „teisingi“ karai, turintys užtikrinti paskutines brangiųjų metalų kasyklas ir paskutinius degalų šulinius, drastiška bioįvairovės destrukcija – tai už kampo laukianti mūsų tikrovė, nutraukianti šventę, kuri švenčiama tarp nesibaigiančio *shoppingo* svaigulio ir nerūpestingos kelionės į Bengodi šalį – „dievų rojų“, jau tapusį naująja kelionių organizatorių siūloma tendencija.

Esame pasiekę paradoksą, kai gamta (prisiminkime, kad antikinė šio žodžio prasmė jungė savyje *physis* ir *natura naturans*),

kurios egzistavimas buvo visiškai nepriklausomas nuo jokios istorinės žmogaus veiklos, galiausiai tapo absoliučiai eventuali ir pažeidžiama, o specifinis istorinio pasaulio formavimosi reiškinys – rinkos ekonomika – įgavo mitinių, beveik fatališkų bruožų. Pavykusį tokio rinkos ir gamtos tapatinimo aprašymą randame Michelio Houellebecqo distopiniam romane *La Possibilité d'une île* (2005). Graži ir jauna mergina Esthera čia vaizduojama vienu metu kaip žiauri esybė ir kaip metropolio mados kūriny: hibridinė ir polimorfiška būtybė prisitaikiusi gyventi vartotojiško pasaulio asfalto džiunglėse, gebanti orientuotis jų vingiuose dėl ypatingo, vos ne gyvūniško instinkto:

Kapitalizmas buvo jai natūrali erdvė, kurioje ji sėkmingai prisitaikė ir visi jos darbai liudijo, kad ji čia puikiai orientuojasi. Protestai prieš planus atleisti iš darbo darbininkus jai būtų atrodę tokie pat absurdiški, kaip ir pasisakymai prieš klimato atšalimą arba prieš skėrių antplūdį į Šiaurės Afriką (Houellebecq 2007: 156).

No nature, no party, būtų galima perfrazuoti žinomą italų televizijos reklamą, kurioje buvo pasitelktas masinių medijų sukurtas Georgo Clooney žavesys, ši bino-mija (loginės implikacijos „jei ne A, tai ne B“ prasme) tarsi siaubingas sapnas, kurio norima vengti visais įmanomais būdais, ir vis dėlto tikimasi išlaikyti nepakeistą net mažiausią mūsų *modus vivendi* detalę.

Problema atrodo neišsprendžiama, jei remsimės ją (vartotojų visuomenę) pagimdžiusio socialinio ir ekonominio modelio prielaidomis – kuo labiau įsivaizduojame gyvenimą kaip vakarėlį, kuriame pakanka ištiesti ranką, norint pasiekti rėkiančių spalvų pyragaičius ir burbuliuojančiais gėrimais trykštančias taures (duoną ir vyną,

vartojamus *komunijoje* tarp mūsų ir gėrybių dievo-rinkos), tuo labiau gyvenimas rizikuoja virsti apokalipse. Arba įsivaizduojamu pragaru, lydimu nepakeliamų moralinių kančių, anksčiau ar vėliau priversiančių mus prabusti iš šio tarsi kompensacinę funkciją įgavusio sapno, mirgančio 3D užrašais, grafičiais, kurtinančiomis ir dėmesį užvaldančiomis reklamomis, kuriose pristatomos technologinės naujovės. Vienintelė tikrovė, kurioje randa poilsį beprasmiškam išlaidavimui atsiduodančių vartotojų kaltės jausmas, yra ta pati, kurią valdo fantasmagorinė prekių inscenizacija. Tapome atbukusiais švaistūnais, kiekvieną dieną apgaudinėjančiais save, kad nesibai-giantis vartojimas, pamatinis vyraujančios išlaidavimo ekonomikos principas, nepaliks jokių pasekmių: „Vartodami objektus, mes save su jais identifikuojame, ir kaip tik tai produkuoja milžinišką kiekį atliekų, kurias vėliau išmetame“ (Scanlan 2006: 146).

Galima teigti, kad prekės šiais laikais įgavo kompleksinių libido savybių, įkūnydamos naująją (*panaudok ir išmesk*) platoniškojo *eroso* versiją. Erotinė meilė, *poros* ir *penia* duktė, tuo pačiu metu turtin-ga ir vargšė, apdovanojanti galios jausmu, užpildančiu visokiomis gėrybėmis, o sykiu ir tuščiu visa ko bereikšmiškumu, kuris nepasotinamai stumia žmogų nuo savęs paties – amžinai tiestis link trokštamo ar kažkada trokšto dalyko, – tai rodo mūsų milžinišką emociinę tuštumą ir dėkingumo praradimą. Jei prekės kas kartą stumia mus link kažko kito, tai vyksta, nes iš tiesų to, ko siekiame, niekada taip ir nepavyksta gauti. Kita vertus, jei neturėtume bent įsivaizdavimo, ko mums trūksta (tai lyg per amžius žlungantis bandymas atgai-vinti pasakiškąją Kukaniją, „kurioje nieko

netrūksta“, garantuojančią momentinį ir magišką troškimų išsipildymą), nejaustume ir įtampos, varančios mus link kažko kito, užuot tiesiog pasitenkinę turimu ir mums pasiekiamu. Troškimas tapti Bengodi šalies gyventoju – šis momentinį troškimų išsipildymą užtikrinantis sapnas apsidėjo žmogų nuo pat jo išvarymo iš Edeno, pamiršus, kad tas, kuris „neatsisako nieko, tačiau elgiasi taip todėl, kad atsisako būti išbandomas net ir malonumu, jis nebegali atsisakyti net ir paties atsisakymo“ (Anders 2007: 312) ir kad alkio jausmas iš tiesų yra vien momentinio pasisotinimo ženklas.

Malonumo galimybė vartotojiškame pasaulyje gali būti garantuojama tik nuolat patenkinant determinuotus poreikius, kurie nuolatos mus žadina pereidami nuo apdovanojimo magijos prie *ne-turėjimo* būsenos. Kojytės, nešančios kiaušinių *à la coque* su jau įsmeigtu į jį peiliu be jėgų po Kukanijos medžiu susmukusiam veikėjui, – kaip galime pamatyti Pieterio Bruegelio paveiksle *Luikkerland* (1567) – yra tos pačios, kurios po trumpalaikio pasitenkinimo veda mūsų troškimus į nuolatinę trūkstamų dalykų geismą generuojančią būseną, į negalimybę pasotinti mūsų turėjimo poreikį.

Čia, draskantis tarp pažinimo ir nesusivokimo, buvimo pakankamu sau pačiam ir visiškos priklausomybės, svajojant apie „betarpiškumo susigrąžinimą“ (Anders 2007: 313), šioje erdvėje, kur balansuojame tarp apdovanojimo aukštikalnių ir neturėjimo bedugnių, o nieko neturinčiųjų liūdesio neįmanoma paguosti, šioje *no man's land* prekės ne vien užima garbingiausią vietą mūsų namuose, bet ir padeda išlaikyti pusiausvyrą čia, kur viskas įmanoma: turtai ir beturtystė, priklausymas visuomenei ir atskyrimas nuo jos, prekybos centrų vitrinų

keliama ekstazė ir siaubas dėl išmetamų atliekų kiekio, technologijų senėjimas, ma- da ir izoliacija, tokio gyvenimo būdo, kuris nespėja su laiku, euforija, pakylėjanti mus dvasiškai dėl mažiausios priežasties (pagal naująją vartojimo mistikos teoriją, skelbiamą didžiuosiuose prekybos centruose kaip paskutinį „išlaisvinimo ideologijos“ (Ballard 2006: 147) variantą), o sykiu ir tuštuma, nepasitenkinimas bei egzistencinė vienatvė, kylantys dėl ekologinės katastrofos grėsmės.

Vartotojiškos rinkos imperija ir jos poreikiai primena nedėkingųjų karalystę, apie kurią meistriškai papasakojo amerikiečių rašytojas Philipas K. Dickas savo romane *Ubikas*. Ubikas – tai stebuklingas galias įkūnijantis produktas, kuris, išlaikydamas savo tapatybę, pergyvena ištisas kartas vartotojų, nieko nenutuokiančias apie šias jo savybes reinkarnuotis pagal netikėčiausių metamorfozių spektrą. Išrastas kaip „ubique'o eliksiyras“ (priemonė, gebanti atgaivinti prarastą vyriškumą), pasakojimo metu Ubikas įgauna prieštaringas reikšmes ir įvaidžius ir, priklausomai nuo situacijos, tampa dulkių siurblio arba alaus prekiniu ženklu, kavos rūšimi, stipriais vaistais, praturtintais virškinimo fermentais, taupomuoju kredito banku, suteikiančiu paskolas, kurios privers pamiršti skolų sukeltą nerimą, permatoma plėvele daiktus padengiančiu purškikliu, atgaivinančiomis putomis, kurias galima vartoti vietoj burnos skalavimo skysčio, anatominė liemenėle, kreminiu plaukų balzamu, dezodorantu, kurio naudotojas neabejotinai atsidurs dėmesio centre, neįtikėtino stiprumo migdomaisiais, sausainiais pusryčiams ir kitokiais dalykais.

Pasaulyje, kuriame nuolatinis pasikeitimas diktuoja produktų transformacijos, žmogus tampa prekių ir jas reklamuojančių

šūkių įkaitu – vienintelis padrašinimas yra visuomet lydintis įspėjimas – „Vartojamas pagal instrukciją, produktas visiškai nekenksmingas“ (Dick 1994: 150), – raginantis neviršyti rekomenduojamos dozės. Pasakojimo protagonistai Glenas Ransaiteris ir Džo Čipas, užuot siekę išsilaisvinti iš šio depresinės katatonijos būvio, sukkelto vartojamų daiktų tironijos, kurios darosi vis sunkiau išvengti (nuolatos gaudžia radijo ir televizijos reklamos, iš niekur išdygsta reklaminius šūkius mirgantys stendai), kaip tik produktų peripetijose išvelgia vienintelę padrašinančią galimybę artėjančių senėjimo ir mirties akivaizdoje. Šis procesas gali būti prilyginamas kosminei entropijai, viską aplinkui progresyviai verčiančiai trūnėsiams ir dulkėmis, puvimo ir organinio irimo keliu negrįžtamai vedančiai tikrovę į kapo būklę, į „pasaulį-skylę“. Tačiau, jei dalykai sensta, vadinasi, reikia išrasti juos iš naujo, vėl pritaikyti dabarčiai, užkirsti kelią nusidėvėjimo procesui, pasmerkiančiam ir žmones, ir jų dirbinius bendram destrukcijos likimui, tarsi nebūtų taip, kad kaip tik vartotojiški naujovių reikalaujantys spazmai ir išmuša veikėjams žemę iš po kojų.

Šio proceso, kurį apibūdina nuolatos vykstanti to paties transformacija, rezultatas – pasaulis, paženklintas amžinojo to paties grįžimo, kuriame, siekiant išbaidyti mirtį, be paliovos siūloma nauja – tai, kas visuomet yra tas pats. Ir vis dėlto iš už momentinės naujovės, anapus paviršinio mirguliavimo, nepalijaujama diktuojančio paskutines daiktų tendencijas, lenda mirties pakaušis – kaip puikiai nujautė Walteris Benjaminas savo didžiojo *Passagen-Werk* fragmentuose: „Mada niekuomet nebuvo kažkas daugiau nei įvairiaspalvė lavono parodija, moterį pasitelkianti mirties pro-

vokacija, o sykiu – kartus pusbalsiu vykstantis dialogas su ištvirkimu, sukeliantis šaižų mechaniškai pasikartojanti juoką [...]. Todėl ji keičiasi taip greitai: ji kutena mirtį ir, kol ši žvalgosi aplinkui, norėdama ją sunaikinti, mada jau virtusi kita – nauja“ (Benjamin 1986: 105). Kitaip tariant, mada savo nuolatinė naujovių manija išduoda savanaudišką ryšį su mirtimi, kuriam išsekus lieka tik visuomet *à la page* išsigrimavęs pasiuntinys.

Paskutinėje savo metamorfozėje Ubikas virsta regeneruojančiu aerozoliu, turinčiu galių sulaikyti laiko tėkmę. *Ponai ir ponios*, Ubiko pagalba „materijos virtimas pirminėmis formomis gali būti gražintas atgal už kainą, prieinamą kiekvienam gyventojui. Ubiku prekiaujama geriausiose ūkinių prekių parduotuvėse visoje Žemėje. Skirtas tik išoriniam vartojimui. Nelaikykite arti atviros ugnies. Tiksliai laikykitės etiketėje surašytos instrukcijos“ (Dick 1991: 78).

Tačiau Philipas K. Dickas, ko gero, neatkreipė dėmesio į dar vieną dalyką, būdingą mūsų vartotojų visuomenei, – visuomenei *be pasaulio* ir vis dėlto pasirėngusiai švęsti kaip niekuomet anksčiau, kliecinčiai ir nesupratusiai, kad anapus beprasmiško ir tuščio spektaklio, akimirksniu išsisemiančio mūsų akyse, trūksta „eschatologinės prasmės rezervo“? Pasitelksiu tik vieną pavyzdį, kuriuo sieksiu parodyti, kaip „prekybos centras ir šiukšlių išvežimas tampa vienas kito atspindžiu, nurodo vienas kitą, atsiskleidžia kaip ta pati substancija, vadovaujasi ta pačia logika“ (Sebaste 2010). Kalbama apie labai ypatingą šampūną...

Susidurti su šampūnu, pasižyminčiu „prikėlimo efektu“, – tai trikdanči patirtis. Visiškos sekuliarizacijos ir išsipildžiusio nihilizmo amžiuje (bent jau taip buvo teigiama

prieš kurį laiką), kuriame kiekviena idėja apie stebuklą ir transcendenciją, atrodo, galėtų nuskurdinti mūsų efemerišką, „naudok ir išmesk“ principu besivadovaujančią tikrovę, vis dėlto, matyt, ištikus tam tikros rūšies ontologiniam kontrasmūgiui, ir vėl pasitelkiama išėjusi iš mados religinė simbolika. Todėl neįmanoma išvengti susidūrimo su šia semantine prekių galios determinacija, šiuolaikinės patirtinės visatos *obiectum par excellence*. Didžiųjų pasakojimų epochai pasibaigus, utopinių legendų fragmentai išnyra iš komercinių švieslenčių ir nenutrūkstamos reklaminių šūkių fanfaros, suteikdami objektams ir asmenims (mados vartotojams) dalelę legendos. Prekė, rašė Baudrillard'as, atsidavusi šiai medijų diktuojamai srovei, tampa hiperpreke, tai yra preke „nepaliaujamos cirkuliacijos keliu, sykiu su savimi leidžiančia įsigyti ir visą savo aplinką“ (Baudrillard 2010: 37).

Retsykiais apžiūrinėjant prekių etiketes susidaro įspūdis, kad skaitai Ubiko informacinius skelbimus „žerinčiomis aukso raidėmis“ (Dick 1994: 146), ir nemanau, kad perlenksime lazda, išvelgdami analogiją tarp realybės ir literatūrinės fikcijos.

„Lozorius – tai šampūnas, galintis prikelti iš mirusiųjų! Tavo plaukai vėl išvys šviesą. Skirtas sausiems, pažeistiems, nualintiems plaukams – atgaivins juos simondsijos, alyvuogių ir migdolų aliejai, o atogrąžų vaisių ir vaistažolių ekstraktai išsaugos natūralų galvos odos balansą... Sukratykite šampūną, paskirstykite ant plaukų ir išskalaukite.“³

³ Biblinė metafora vartojama tik itališkoje produkto versijoje. Įmonė *Lush* įsikūrusi Anglijoje, kur šis šampūnas parduodamas „Rehab“ pavadinimu ir siejamas su visiškai kitu prasminiu kontekstu (<https://www.lush.co.uk/product/328/Rehab-Shampoo-100g/http>).

Lozorius – prisikėlėlis, tas, kuris atsistojo ir pradėjo eiti nugalėjęs mirtį, parduodamas – čia, minimalistinėje pakuotėje, turinčioje tikslą įpiršti save kaip vieną iš daugelio produktų, kuris savo reklamą patikėjo galioms, pristatomoms produkto vartojimo instrukcijoje, – realybė ir medijų naudojama fikcija (nors etiketė, kaip teigiama, „turi vienintelį tikslą – pristatyti produktą“, esame priversti pripažinti, kad ji niekaip neatitinka tiesos) čia žengia koja kojon. Produkto žadamas gėris šiuo atveju papildomas performatyviais legendos bruožais, kurie tuo pačiu metu ir pristato prekę, ir pranašauja būsimą pasitenkinimą (pamatyti ir vėl švytinčius savo plaukus); šis *desideratum* balansuoja ant ribos tarp įprastinio patyrimo (estetikos tikraja šio žodžio prasme) ir malonės gavimo. Taigi vien etiketės skaitymo veiksmas, atliekamas būsimo pirkėjo, pats savaime transformuoja reklaminių pranešimą (kuris tuo pačiu metu yra ir deskriptyvus, ir pranašaujantis) į būtinybę, privalėsiančią tobulai realizuoti svaiginantį stebuklo laukimą, ir tai vyksta tarp mūsų, yra aklo mūsų pasitikėjimo rezultatas, priverčiantis susitaikyti su savo priklausomybe nuo daiktų; lygiai kaip prisikėlimo atveju – vien dėl nesutriuškiamo tikėjimo Kristumi „matome“ jį vaikstantį *in hoc saeculo* tarp gyvųjų, beprecedentėje Paskutinio teismo anticipacijoje. Diena, užbaigianti istoriją, kaip teigia „prikėlimo efektą“ turinčio šampūno metafora, nutrauks ilgą problemų seką, kurią patyrė mūsų plaukai, – nešvarūs, praradę savo pirmą pradę tobulą išvaizdą, pažeisti traumuojančio laiko.

Šiame mūsų išlaisvintos ateities skaitymo / anticipacijos geste – čia ir dabar, gyvenimas ir mirtis pereina vienas į kitą,

suteikdami gyvybę negyviems plaukams (sausiesiems ir bjauriems), ir netgi sutvarko galvos odos balanso problemas. *Negatio negationis*, velioniai mūsų plaukai, visiems laikams patekę į švytėjimo ir tobulos šukuosenos rojų, sutikę „savo mirtį“, atgyja naujam gyvenimui tiesiog stebuklingai lazdelei prisilietus – dar iki paties produkto naudojimo (šis reklamos verslo *inventio* liko visiškai nepastebėtas). Užtuot susidūrę su faktais, tikime / mėgaujamės įsivaizduotomis objektų projekcijomis, aplink mus sukuriančiomis *atmosferą*, – kaip buvo teigiama žinomo gėrimo reklaminame klipe (tiksliau – „Brendis, kuriantis atmosferą“). Abejotinų, o sykiu ir teikiančių malonumą prasmių atmosferą, kurioje, paneigus tikrovės principą, dera vienas kitam prieštaraujantys dalykai ar bent jau tokie, kurie realiame pasaulyje neturėtų egzistuoti vienu metu, – išskyrus tą atvejį, kai priimama buko tikėjimo hipotezė, kurią mums siūlo pseudoreliginiai šūkiei (naujasis komercinės tikrovės *credo quia absurdum*). Ši nuodėmių atleidimą turinti užtikrinti atmosfera (dviprasmiškas susitikimas tarp troškimo ir tikrovės, vykstantis prekių auros sukurtame sapne), dar iki įvykstant kokio nors troškimo inspiruotam simboliniam ir realiam užvaldymui, iki įsitikinimo (labai abejotino) traumuojančiomis šio veiksmo pasekmėmis, įvykdo pirkėjo pagrobimą ir jo perkėlimą į *utopinę* dimensiją tikrąja to žodžio prasme. Šioje haliucinogeninėje realybėje troškimas nusiteikia dovanai, pripildydamas save tos Senelio Šalčio logikos, kuri, Jeano Baudrillard'o teigimu, užima centrinę poziciją kompulsyvaus troškimo įsigyti atveju: nelyg vaikas, netikintis Santa Klausu ir vis dėlto nenorintis atsisakyti Kalėdų nakties burtų, lygiai ir vartotojas, nors

ir netikėdamas stebuklingomis produkto savybėmis, vis dėlto „tiki reklama, kuri nori įteigti tikėjimą produktu“ (Baudrillard 2007: 212).

Tačiau grįžkime prie stebuklingojo šampūno ir jo pažadų, pripildančių medijų horizontą prasmių, perimtų iš naujojo šventvagiško tikėjimo dogmų.

Biblinė metafora gal šiek tiek per stipri, bet šis šampūnas *iš tikrųjų turi stebuklingų galių* sausiesiems, praradusiems gyvybę ar pažeistiems plaukams. Tikrąja to žodžio prasme jis prikels juos naujam gyvenimui. Švelnūs detergentai su vaisių fermentais, želės struktūrą suteikiantys jūros dumbliai, plaukų sušukavimą lengvinantys ir jų lankstumą didinantys emolientai su migdolų ir alyvuogių aliejais. Kadagio ir levandos ekstraktai padės išlaikyti natūralų išplautų plaukų balansą. Prieš naudodami nepamirškite supurtyti.⁴

Pirmiau tekste pastebėjau paralelę tarp vartotojų pasaulio ir literatūrinės *fiction*. Ar tik nebus taip, kad Ubikas, pasprukęs nuo autoriaus kontrolės, reinkarnavosi į šį gana pretenzingą šampūną? Iš tiesų viešpatavimo be malonės epochoje išsigelbėjimas gali slypėti kiekviename dalyke, kuris teigia savo dieviškumą. Kita vertus, argi Ubiko vardas nėra kilęs iš *ubique*? Vartotojiškame pasaulyje visur susiduriame su išganymo surogatu – tarsi užtektų patikėti prekybos agento kvietimu, kuris galėtų puikiai praplėsti rinkodaros kalbos žodyną fantasmagorine terminija:

Aš esu Ubikas. Dar nebuvo Visatos, o aš jau buvau. Aš sukūriau saules. Sukūriau pasau-

⁴ Prieiga per internetą: https://www.lush.it/shop/product/product/path/147_149/id/678/Capelli-Shampoo-Liquidi-Lazzaro---Shampoo [žiūrėta 2016 05 13].

lius. Sukūriau gyvas būtybes ir vietas, kur jos gyvena; dėlioju visus padarus, kur man patinka. Jie eina, kur aš liepiu, ir daro, ką aš įsakau. Aš esu žodis, ir niekas nėra ištaręs mano vardo. Vardo, kurio nieks nežino. Mane vadina Ubiku, bet tai nėra mano vardas. Aš (*kiekvienos prekės esmė*) esu. Ir būsiu amžinai (Dick 1994: 2002).

Šis apsilankymas prekių karalystėje turėtų išmokyti mus bent jau vieno dalyko – prieš pradėdami veikti, pabandykime apsaugoti save pačius ir namus, kuriuose gyvename, bei prisiminkime Serge'o Latouche'o kvietimą „dekolonizuoti mūsų įsivaizduojamybę“. Akivaizdu, jei norime užkirsti kelią gamtos atkerėjimui, vertėtų pasitikėti ne vien poetiniu žvilgsniu, bet ir, pirmiausia, išravėti semantinėje mūsų aplinkoje želiančius „beprotybės ir mitologijos brūzgynus“. Pakanka vienintelio pavyzdžio: futbolo žaidėjo žinomumas ir tikroji jo vertė rinkoje (net ir tuo atveju, kai jis paliekamas tinginiauti ant atsar-

ginių suolelio) priklauso nuo to, kiek jis bus pastebėtas žiniasklaidos – nuo medijų sukurto įvaizdžio, kuris asocijuojasi su reklaminiiais stendais ir vaizdo klipais, o ne su neprilygstamu žaidimu aikštėje – *Ware sucht Ware!* – ar tai ne paradoksas? Net ir Ubikas, vartotojų eros stebuklingoji lazdelė, negalėtų perkeisti vertybių tokiu mastu.

Kaip rašė Benjaminas, prieš pradėdamas pasaulį gyventi nauju būdu, būtina „įsisavinti teritorijas, kuriose iki šiol vyravo vien beprotybė. Įsiskverbti ten, apsiginklavus išgalastu proto skustuvu [...]. Kiekviena teritorija kažkada turėjo būti apdirbta padedant protui“ (Benjamin 1986: 592). Būtent šia strategija reiktų vadovautis vartotojų mitologijos užvaldytam mūsų *modus vivendi*, pamiršusiam Motiną Žemę.

Iš italų kalbos vertė

Vaiva Daraškevičiūtė

Versta iš rankraščio: Gianluca Cuzzo, „Il Regno senza Grazia. *Oikos e natura nell'era della tecnica*“.

Literatūra

- Anders, G. 2007. *L'uomo è antiquato II. Sulla distruzione della vita nell'epoca della terza rivoluzione industriale*. Trad. M. Mori. Milano: Bompiani.
- Ballard, J. G. 2006. *Regno a venire*. Trad. F. Aceto. Milano: Feltrinelli.
- Baudrillard, J. 2007. *Il sistema degli oggetti*. Trad. S. Esposito. Milano: Bompiani.
- Baudrillard, J. 2010. *Cyberfilosofia*. Trad. P. Vigna. Milano–Udine: Mimesis.
- Benjamin, W. 1986. *I passages di Parigi*. Trad. A. Moscati. Torino: Einaudi.
- Benjamin, W. 2008. *Opere complete. Vol. I*. Torino: Einaudi.
- Blumenberg, H. 1992. *La legittimità dell'età moderna*. Trad. C. Marelli. Genova: Marietti.

- Dick, K. P. 1991. *Ubik*. New York: Vintage Books.
- Dick, K. P. 1994. *Ubikas*. Vertė Z. Marienė. Kaunas: Meridianas.
- Ficino, M. 2003. *Sopra lo Amore, ovvero Convito di Platone*. Milano: SE.
- Houellebecq, M. 2007. *Salos galimybė*. Vertė V. Baranauskas. Vilnius: Tyto alba.
- Kafka, F. 1991. *Quaderni in ottavo*. Trad. I. A. Chiusano. Milano: SE.
- Leonardo da Vinci. 1882. *The literary Works of Leonardo da Vinci, compiled and edited from the original manuscripts by J. P. Richter, Searle & Rivington. Vol. III*. London.
- Leonardo da Vinci. 1952. In A. M. Brizio (Ed.) *Scritti scelti di Leonardo da Vinci*. Torino: UTET.

Leonardo da Vinci, 1976. *Scritti scelti. Frammenti letterari e filosofici*. Ed. E. Solmi. Firenze: La Nuova Italia.

Löwith, Karl. 1985. *Storia e fede*. Trad. A. P. Mazzone. Roma–Bari: Laterza.

Maffesoli, M. 2012. *Matrimonium. Breve trattato di ecosofia*, Bergamo: Bevivino Editore.

McCarthy, C. 2007. *La strada*. Trad. M. Testa. Torino: Einaudi.

McCarthy, C. 2008. *Kelias*. Vertė V. Tau-ragienė. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Morin, E. 2011. *La via. Per l'avvenire dell'umanità*. Milano: Cortina.

Nyčė [Nietzsche], F. 1991. Štai taip Zara-

tustra kalbėjo. Vert. A. Tekorius. In F. Nyčė. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis: 21–314.

Scanlan, J. 2006. *Spazzatura*. Trad. M. Monterisi. Roma: Donzelli.

Sebaste, B. 2010. „Spazzatour“: reportage dall'olocausto bianco dei rifiuti, in „Archivio blog“, 11 luglio 2010. Prieiga per internetą: <http://bepesebaste.blogspot.com/2010/07/spazzatour-reportage-dalloolocausto.html> [žiūrėta 2016 05 13].

Spinoza, B. 2001. *Etika*. Vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Pradai.

Vasari, G. 2000. *Žymiausių tapytojų, skulptorių ir architektų gyvenimai*. Vilnius: Vaga.

THE KINGDOM WITHOUT GRATITUDE. OIKOS AND THE NATURE IN THE ERA OF TECHNOLOGY

Gianluca Cuzzo

Summary

Human beings have, with the help of technology, turned themselves into the like of enormous mouths to feed, an image which seems to stem from Pieter Bruegel's fantasy. The environment, reduced to a dumping ground populated by nightmarish rats and paranoia, is left to take the fall of this consumeristic greed. This vampirism is the symbol of an individual reduced to a mere consumer, a parasitical being, intent on the depredation of every resource of *natura naturans*. Some artistic images, from Michaelangelo to C. D. Friedrich, can teach us to achieve a correct relationship with the world, thus avoiding Icarus's delirium, the delirium of a precursor of the eccentric existence of *homo oeconomicus*. There is not much time left, we need to take immediate action and fix our common home, the Great Being, before it is too late. The planet, filled by our waste, is in great danger.

Keywords: nature, beauty, world, image, Leonardo da Vinci, knowing, consuming, Günther Anders, Hans Blumenberg, Jean Baudrillard.